

Adam Nadolny*

ARCHITEKTURA WSPÓŁCZESNA DZIŚ NA PRZYKŁADZIE ZABUDOWY UZUPEŁNIAJĄCEJ ŚRÓDMIEŚCIA POZNANIA PRZEŁOMU XX/XXI WIEKU

CONTEMPORARY ARCHITECTURE TODAY, IN REFERENCE TO INFILL HOUSING DEVELOPMENT OF POZNAN IN XX/XXI CENTURY

W przypadku zabudowy uzupełniającej Poznania mamy do czynienia z nowoczesnością definiowaną na dwóch płaszczyznach: architektonicznej i urbanistycznej. Definiowanie urbanistyczne odnosi się nie wątpliwie do zagadnienia kontekstu. Definiowanie architektoniczne to przekaz idei projektowej za pomocą kostiumu architektonicznego. Postmodernizm silnie obecny wśród obiektów zabudowy uzupełniającej przełomu XX/XXI przywraca istniejącą w XIX w. rangę elewacjom i krawędziom przestrzeni. Wzajemne powiązania budynków tworzą nową ikonosferę miasta, stają się z natury rzeczy dopełnieniem nawarstwiających się przestrzeni.

Słowa kluczowe: nowoczesność, architektura, kontekst, postmodernizm

In reference to the infill residential development of Poznan we are dealing with modernity defined as usual on two levels of architectural and urban planning. Defining urban planning without a doubt refers to the issue of context. Defining the architectural design is a communication of ideas through architectural costume. Postmodernism strongly present among the objects building supplement breakthrough XX/XXI restores existing in the nineteenth century, edges of space. Differentiates its scale, introducing necking, etc. Suitable switch individual buildings feature, showing, above all, their complicity in creating an area of the contemporary city.

Keywords: contemporary architecture, context, postmodernism

Co rozumiemy przez pojęcie nowoczesności w architekturze. W przypadku zabudowy uzupełniającej mamy do czynienia z nowoczesnością definiowaną na dwóch płaszczyznach: architektonicznej i urbanistycznej. Definiowanie urbanistyczne odnosi się

niewątpliwie do zagadnienia kontekstu, a tym samym uzupełnienia istniejącej struktury o nowe realizacje. Definiowanie architektoniczne to przekaz idei projektowej za pomocą kostiumu architektonicznego. W przypadku Poznania końca XX wieku działanie

* Nadolny Adam, dr inż. arch., Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Zakład Historii Architektury i Urbanistyki.

1. Budynek mieszkalny o charakterze uzupełniającym przy ul. Wierzbicięcice 44 w Poznaniu. Widok od strony ulicy/ Infill housing development – a residential building at Wierzbicięcice 44 street in Poznan. View from the main street
2. Budynek mieszkalny o charakterze uzupełniającym przy ul. Czesława 8 w Poznaniu, detal elewacji „na styku”/Infill housing development – a residential building at Czesława 8 street in Poznan

to miało jak najbardziej charakter prokontekstualny. Nowa architektura przede wszystkim mieszkaniowa wpisywała się w nurt historycznego śródmieścia (m.in. dzielnice Wilda, Łazarz i Jeżyce) z charakterystyczną dla siebie dynamiką. Działanie to prowadzone było na niezabudowanych parcelach w większości będących fragmentami struktury kwartałów zabudowy z przełomu XIX i XX wieku. Nowe realizacje, podobnie jak miało to miejsce w latach wcześniejszych, działały na zasadzie kontrastu. Swoją formą architektoniczną odwoływały się do współczesnych tendencji w kształtowaniu architektury mieszkaniowej. Działania te odbywały się w bardzo trudnych warunkach przestrzennych, które narzucały pewnego rodzaju schemat twórczy, wokół którego musiała oscylować działalność architektoniczna. W przypadku zabudowy uzupełniającej Poznania końca XX wieku możemy opisać ją słowami Ch. Jencksa *Architektura ma składnik moralny dlatego, że nawiązuje i zmienia inną architekturę, a więc bieg historii, i dlatego, że jest to mały światek wewnątrz powiązanych znaczeń* [1]. Wzajemne powiązania budynków tworzą nową ikonosferę miasta, stają się z natury rzeczy dopełnieniem nawarstwiających się przestrzeni.

Nowoczesność definiowaną w tym przypadku jako współczesność można traktować jako projekt o konotacjach rewolucyjnych i innowacyjnych, którego działanie oparte jest na ciągłym eksperymentowaniu w korelacji z osiągnięciami epok wcześniejszych. Architekci od Theo van Doesburga po Petera Eisenmana zrozumieli naturę formalnego języka architektury *Moja architektura nie jest tym, czym powinna być, ale tym, czym może być* [2], natomiast inni jak Le Corbusier czy Rem Koolhaas zrozumieli radykalność programu, który niesie z sobą architektura współczesna. Możemy scharakteryzować cechy modernizmu, który jest reprezentowany wśród obiektów zabudowy uzupełniającej jako stylu historycznego przypisując mu znaczenie naszej własnej nowoczesności. W na-

wiązaniu do tej strategii historia architektury nowoczesnej nie szukałaby klasyfikacji stylów czy mechanizmów ich tworzenia, ale szukałaby pytania o formę i program. Poszukiwania te odbywały się na różnych poziomach transformacji społecznych, politycznych, czy twórczych. Na tym etapie rozważań musielibyśmy rozważyć na nowo pomysły modernizmu jaki został wprowadzony po II wojnie światowej w celu „oczyszczenia” przestrzeni wielu miast europejskich z dziedzictwa przeszłości, mimo że ta przeszłość stała się teatrem działań współczesnych, bez którego nie moglibyśmy mówić o jej wpływie na architekturę Poznania. Działanie to stało się przyczynkiem do dyskusji na temat nowej zabudowy w tym przypadku o charakterze uzupełniającym. Idea autonomii – architektonicznej niezależności głoszona przez Emila Kaufmanna [3] propagowała pogląd, że architektura wraz z innymi dziedzinami sztuki jest połączona poprzez poszukiwania i jednocześnie poprzez przemianę własnego języka. Tak interpretowane zjawisko pojawia się co jakiś czas w nowożytnym dyskursie architektonicznym.

Postmodernizm silnie obecny wśród obiektów zabudowy uzupełniającej przełomu XX/XXI przywraca istniejącą w XIX w. rangę elewacjom i krawędziom przestrzeni. Różnicuje jej skalę, wprowadzając przewężenia, przejścia itp. Nadaje budynkom indywidualny rys, ukazując jednak przede wszystkim ich współdziałanie w kreowaniu przestrzeni miasta z przełomu XIX i XX wieku. Urbanistyka opiera się na grze tkanki miejskiej i przestrzeni pustych, które są wyraźnie rozgraniczone. Postmodernizm rehabilituje tradycyjne miasto, przeciwstawiając się modernistycznemu modelowi osiedla i zastępując go kwartałami i dzielnicami. Podkreśla znaczenie struktury miasta, negując większość postanowień Karty Ateńskiej. W zabudowie mieszkaniowej powszechnym modelem jest zabudowa, odgraniczająca wewnątrz kwartału od ulicy. Przywiązuje dużą wagę do przestrzeni prywat-

nych oraz do definiowania tożsamości, która przejawia się w przynależności mentalnej przestrzeni, tj. następuje identyfikacja poszczególnych mieszkańców z najbliższym otoczeniem budynku, co przeciwstawia się modernistycznemu duchowi wspólnoty.

Działalność architektoniczna w zwartej strukturze śródmieścia przysparza wielu problemów zarówno projektowych, jak i kompozycyjnych. Le Corbusier podobnie jak Leon Battista Alberti uważał, że realizacja dzieła architektonicznego jest problemem drugorzędny w porównaniu z istotą pomysłu. Jest w zasadzie niczym więcej niż tylko mechanicznym zapisem planu w innym wymiarze. Zapis przestrzenny budynku w przypadku zabudowy uzupełniającej jest podyktowany uwarunkowaniami przestrzennymi. Struktura przestrzenna kwartałów z przełomu XIX i XX wieku samoczynnie określa obszar działania architekta. W tym przypadku architektura współczesna, która w ostatnich latach zyskała nowe oblicze – działanie na przekór istniejącym schematom nie ma zbyt wielkiego pola manewru. Kształt parceli budowlanej narzuca w wielu przypadkach kształt budynku, oczywiście nie mamy w tym przypadku do czynienia z powrotem do „historycznego” zabudowania parceli w postaci kamienicy frontowej i oficyny. Architektura dziś działa na innych zasadach. Ekonomia projektu oraz wymagania developerów sprawiają, że w przypadku Poznania zabudowa mieszkaniowa w śródmieściu musi spełniać coraz bardziej wygórowane wymagania użytkowników. Trwałość, użyteczność stają się wyznacznikami nowej architektury. W tym przypadku umiejscowienie budynku w określonym kontekście przestrzennym nadaje mu nowych ram. Dochodzi do zjawiska asymilacji nowego ze starym, tak jak wspominałem o tym wcześniej jest to działanie na zasadzie kontrastu, ale przy użyciu nowoczesnych środków wyrazu. Uzupełnianie staje się procesem kontynuowania miasta epok wcześniejszych. Jak zwykle w takim procesie mamy możliwość obcowania

z obiektami, które z racji umieszczenia w przestrzeni miasta możemy śmiało nazwać architekturą. Proces ten w pewnym sensie ograniczony istniejącym za-inwestowaniem nadaje nowej architekturze lepszy wymiar. Ta dobra jakość jest oczywiście pojmowana w różny sposób, w zależności od percepcji odbiorcy dzieła architektonicznego. Czy w związku z tym możemy mówić o oryginalności? *Architektura może wzbożać nie tylko inwestora ale także społeczeństwo, któremu służy. Ale czasami zdarza się, że architekt potrafi wyrazić ducha czasu w mniej niż idealnych warunkach* [4].

Zvi Hecker w wywiadzie dla Archivolty powiedział: *Talent architekta ujawnia się w jego budynkach, jeżeli są dobre to znaczy, że jest utalentowany, nie na odwrót. Człowiek naprawdę utalentowany wie, jak mało znaczy jego talent* [5]. W przypadku poznańskich budynków uzupełniających oryginalność przejawia się w zastosowaniu nowoczesnego kostiumu architektonicznego, w którym dominują cytaty i odwołania do budynków sąsiednich z przełomu XIX/XX wieku. Przykładem takiego podejścia projektowego może być budynek mieszkalny przy ul. Wierzbicięcice 44 w dzielnicy Wilda. Nowoczesna forma architektoniczna, w której główny akcent położono na wykorzystanie szlachetnych materiałów na elewacji swoją formą odwołuje się do kanonu budynków z przełomu wieków. Podobnie jak w kamienicach sąsiednich centralnym elementem kompozycji elewacji jest mocno wyeksponowany wykusz, obłożony kamienną okładziną z pionowymi łamaczami światła umieszczonymi na drugiej i trzeciej kondygnacji. Również forma zwieńczenia budynku nawiązuje do wzorców historycznych. Mimo zastosowania współczesnego kostiumu architektonicznego budynek zachowuje proporcje i podziały, jakie występowały w kamienicach sąsiednich. Silnie zaznaczona strefa przyziemia, kamienne okładziny i wstawki na elewacji ze stali nierdzewnej nadają budynkowi swojego dostojeństwa. Wpisanie w kontekst przestrzenny

odbywa się zarówno w odniesieniu do gabarytów budynku – łamane dachy, jak i całościowej wizji budynku wpisującego się w klimat i charakter ulicy.

Kolejna realizacja położona w niedalekim sąsiedztwie przy ul. Czesława 8 została ukształtowana w odmienny sposób. Zabudowa uzupełniająca jest w tym przypadku formą, w której zaproponowano nowoczesny kostium architektoniczny. Elewacja, podobnie jak w budynkach sąsiednich została podzielona na charakterystyczne sekwencje: mocno uwydatnione przyziemie, część środkowa elewacji ukształtowana za pomocą pionowych okien klatek chodowych i balkonów oraz strefa dachu w której architekci odwołali się do archetypu kamienicy, stosując podobną jak w obiektach sąsiednich stylistykę lukarn dachowych. Stalowo-kamienna elewacja w przypadku tego obiektu stała się reinterpretacją solidności i jakości kamienic z przełomu wieków

ale za pomocą nowoczesnych środków wyrazu architektonicznego. Prezentowane obiekty można zdefiniować słowami R. Banhama, który uważał, że wszystkie pomysły są tymczasowe, gdyż muszą być wynalezione na nowo dla każdego obiektu. To, co jest rozdarte przez pewnego rodzaju odkrycie, nie jest już zależne od tego co było wcześniej. *Architektura nie jest już kwestią formy i funkcji, ale jest rozdarta między tradycją i technologią* [6]. Pogląd, że architektura wraz z innymi dziedzinami sztuki jest połączona poszukiwaniami oraz przemianą własnego języka oraz sposobu wyrażania, jest w tym przypadku jak najpełniej reprezentowany. Sposób podziału jakości form architektonicznych w opozycji do stylu, czy też droga definiująca rolę architekta w coraz bardziej wyspecjalizowanym świecie, jest motywu przewodnim architektury uzupełniającej Poznania przełomu XX/XXI wieku.

PRZYPISY

- [1] Cytat na podstawie C. Jencks, *Architektura późnego modernizmu*, Arkady, Warszawa 1989.
- [2] Cytat na podstawie A. Nadolny, M. Brzóska, *Peter Eisenman i Jaques Derrida, pomiędzy architekturą a filozofią*, Archivolta nr 4/2009.
- [3] Wiedeński historyk Emil Kaufmann, badacz architektury francuskiej rewolucji. Kaufmann pierwszy dołączył do analizy historii architektury z filozoficznego punktu widzenia, opartej na Immanuelu Kancie, który stworzył pojęcie „architektury autonomicznej”. Kaufmann przysłużył się również do wprowadzenia podwójnej koncepcji autonomii i modernizmu dla kolejnych pokoleń architektów i krytyków, od Philipa Johnsona do Colina Rowe’a w 1950 roku.
- [4] Cytat na podstawie A. Nadolny, M. Janowski, *Rozmowa przeprowadzona w berlińskiej pracowni Zvi Heckera 2 lutego 2007*, Archivolta, nr 02/2007.
- [5] *Ibidem*.
- [6] Cytat na podstawie A. Vilder, *Histories of the immediate present*, MIT, 2008 w tłumaczeniu autora.

BIBLIOGRAFIA

- Jencks C., *Architektura późnego modernizmu*, Arkady, Warszawa 1989.
- Kant I., *Krytyka czystego rozumu*, t.1, PWN, Warszawa 1957.
- Marcinika P., *Architektura i urbanistyka Poznania w latach 1945–1989 na tle doświadczeń europejskich*, Seria Rozprawy nr 432, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2009.
- Misągiewicz M., *Architektoniczna geometria*, Wydawnictwo DjaF, Kraków 2005.
- Nadolny A., *Modernism in the architecture of Poznań, after 1945, based on the example of residential complementary development*, Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, t. 4A, Lublin 2008.
- Nadolny A., Brzóska M., *Peter Eisenman i Jaques Derrida, pomiędzy architekturą a filozofią*, Archivolta nr 4/2009.
- Nadolny A., Janowski M., *Rozmowa przeprowadzona w berlińskiej pracowni Zvi Heckera 2 lutego 2007*, Archivolta, nr 02/2007.
- Vilder A., *Histories of the immediate present*, MIT, 2008.